

BRUNO LATOUR

Bruno Latour, *Waar kunnen we landen? Politieke oriëntatie in het Nieuwe Klimaatregime*. Amsterdam, Octavo, 2018, 132 p., ISBN 9789490334253, €19,50.

De Franse filosoof-socioloog Bruno Latour is zich stilaan aan het opwerken tot het eco-politiek geweten van Europa. Titels als *We zijn nooit modern geweest* en onlangs nog *Gaia* zijn niet meer weg te denken uit manifesten die ijveren voor ecologische en sociale rechtvaardigheid. In dat laatste boek lanceerde hij de term ‘Nieuwe Klimaatregime’. Dat heeft weinig te maken met het weer, maar alles met een actuele constellatie van mensen in hun materiële levensomstandigheden waarin we sedert de verkiezing van Trump, als symbolische datum, zijn terechtgekomen. Sedertdien, noteert Latour, geraken we het niet langer eens over een gedeelde wereld, over een geschiedenis die voelt als gemeenschappelijke horizon van algemeen welzijn.

Latour wil nagaan wat de politieke mogelijkheden zijn van de filosofische reflectie op het samen overdenken van drie losstaande tendensen die apart al gekend zijn. Het is in de samenhang dat Latour een noodzakelijke meerwaarde vindt. Het gaat om deregulering, ongelijkheidsexplosie, klimaatontregeling en het besef dat onze aarde de modernisering (globalisering) niet aankan. Achter die vier tendensen ontwaart Latour één motief: de wereld is niet langer voor iedereen, de armsten en zwaksten vallen botweg af. Vroeger zou een president van de VS nog hebben gelogen dat hij de vertegenwoordiger is van *alle* Amerikanen, omdat hij wist dat zoiets ondanks alles zo hoorde. Trump is de eerste die openlijk toont dat hij alleen geïnteresseerd is in de rijken en machtigen. De rest kan, om in migratietermen te spreken, de boot in.

De idee dat klimaatontregeling en sociale ongelijkheid samen moeten worden aangepakt, is niet nieuw en komt niet van Latour. Hiervoor vindt hij inspiratie in de encycliciek *Laudato si*. Daarin stelt de paus onomwonden dat het probleem van de exploitatie van de aarde samen moet aangepakt worden met het probleem van de onrechtvaardige ongelijkheid. De politiek duwt ons weg van de solidariteit, de kerk duwt ons voorbij de solidariteit, richting broederlijkheid — die derde term die in de onmiddellijke nasleep van de Franse Revolutie al definitief op het reservebankje terecht kwam.

Latour verstaat de crisis van de moderniteit, van de mislukkende poging om mondialisering en lokaliteit nog te verzoenen in één (geo)politiek model, als het ten tonele verschijnen van een nieuwe politieke partij: de Aarde. Hij lijkt daarmee onder meer te willen zeggen dat het de Aarde is die ons de politieke les spelt. Het is de Aarde die ons leert dat de moderne ambities nu wel uitgewerkt,

uitgeput zijn. Weerom, dit is ook weer een kerninzicht van voornoemde encycliek.

Wat de Aarde verder leert is dat we niet langer modern cartesiaans moeten denken, maar ‘lovelockiaans’ naar James Lovelock, de wetenschapper die de Gaia-hypothese lanceerde waarin de Aarde geen stom ‘galileïsch’ ding is, maar naar analogie met een levend organisme dient te worden begrepen. Of nog juist: dat we de Aarde moeten begrijpen vanuit de interacties met alle actoren, niet alleen de mens. Vanuit het modern, galileïsch standpunt hangt het heelal vol dingen waarvan de mens gretig gebruik mag maken. Vanuit lovelockiaans perspectief horen mensen samen met alle andere (al dan niet levende) wezens bij en tot de Aarde.

Deze intellectuele, morele, levensbeschouwelijke beweging of mutatie wordt stevig geboycot. Er worden vele middelen geïnvesteerd om klimaatontregeling te ‘verdoezelen’. Het is nu zo dat zelfverklaarde rationele Trumpaanhangers klimaatwetenschappers, die de overheid moeten informeren, beschuldigen van bijgeloof, zegt Latour elders (in *Beyond belief: religion as the “dynamite of the people”*). Niet alleen omdat er veel gevestigde belangen op het spel staan, ook omdat een nieuwe manier van denken, door profeten als Latour gelanceerd, niet onmiddellijk ingang vindt.

Al vind ik bij Latour veel heideggeriaanse elementen weer, de eerste gaat verder — wat niet verwonderlijk is voor twee generaties filosofen later. Waar Heidegger de mogelijkheden van de moderniteit nog redelijk voorzichtig uitgeput noemde, stelt Latour ineens dat we haar aspiraties nooit hebben waargemaakt. Ook reikt Latour al meteen aan het eind van het boek een heel nieuwe wetenschappelijke classificatie en vocabularium aan, hetgeen zelfs voor vooruitdenkende filosofen enigszins voortvarend lijkt. Maar het stemt tot nadenken en het biedt een oriëntatie. En dat was meteen het opzet van dit boek.

Erik MEGANCK (Herbeumont)